

Schets der heilkundige geneeswijze : ten gebruike zijner toehoorders [sic] / [David van Gesscher].

Contributors

Gesscher, David van, 1736-1810.

Publication/Creation

Amsterdam : J.B. Elwe, 1806.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/kr9td82d>

License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

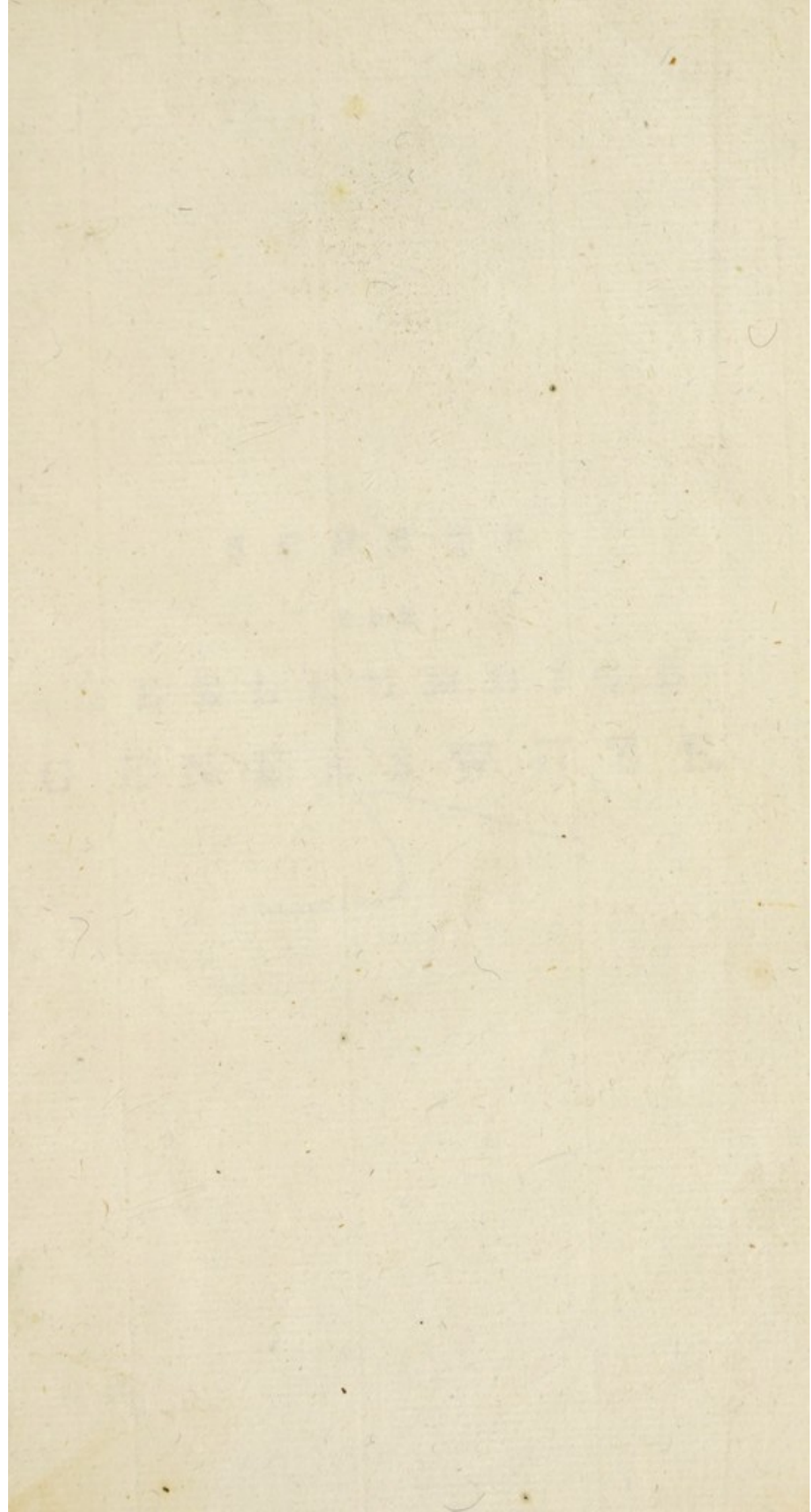

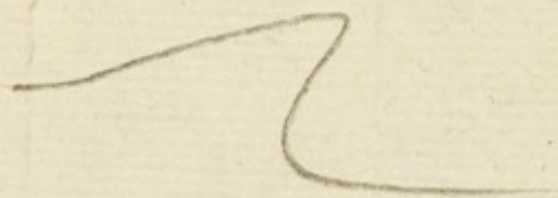
Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

14. 6. 11
485/B

H VIII Ges

S C H E T S

D E R

H E E L K U N D I G E
G E N E E S W I J Z E.

Digitized by the Internet Archive
in 2016

S C H E T S
D E R
H E E L K U N D I G E
G E N E E S W I J Z E,
TEN GEBRUIKE ZIJNER
TOEHOOBERS,

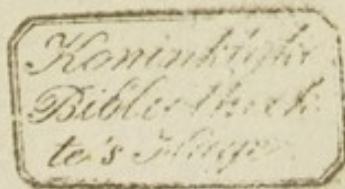
D O O R
DAVID VAN GESSCHER,

*Heelmeester en Lector in de beschouwende
Heelkunde te Amsterdam, Lid van de
Koninglijke Hollandsche Maatschappij
der Weetenschappen te Haarlem,
mitsgaders van de Zeeuwsche,
Utrechtsche, Bataafsche en
anderen Maatschappijen
van Kunsten en Wee-
tenschappen, enz.*

Te AMSTERDAM, bij
J. B. E L W E.

1806.

V O O R B E R I G T.

De bepaling der Geneeswijze aller zoodanige ziekten, als in mijne Schets der Heelkundige Zieksekunde kortelijk beschreven zijn, is het voornaam onderwerp van dit werkje.

Bij het zamenstellen deszelfven heb ik gedacht, die orde te moeten houden welke ik in opgemelde Schets gevolgd heb, en van geene andere behandelingen te moeten spreken, dan van die, welke de goedkeuring wegdraagt der beroemdste heden-

*daagsche Heelmeesters, of die berusten op eene eigene
veertig jarige kunst oefening.*

*Of ik hieromtrent wèl of kwalijk geslaagd ben;
al dan niet overeenkomstig hiermede, en met het
bedoelde nut des leerenden gehandeld heb, zij der
beoordeeling van deskundigen aanbevolen.*

ALGEMEENE INHOUD.

I. HOOFDDEEL.

De Heelkundige geneeswijze in 't algemeen.

Bladz. 1.

II. HOOFDDEEL.

De Natuurlijke geneeswijze. . . . — 2.

III. HOOFDDEEL.

De Redenmatige geneeswijze in 't algemeen. — 4.

IV. HOOFDDEEL.

De Redenmatige geneeswijze in 't bijzonder. — 9.

1ste. L I D.

De geneeswijze der ziekten van de eenvoudige vaste deelen. . . . — 10.

2de. L I D.

De geneeswijze der ziekten van de werktuigelijke deelen. . . . — 11.

3de. L I D.

I N H O U D.

3de. L I D.

De geneeswijze van de ziekten der vochten.

Bladz. 55.

4de. L I D.

De geneeswijze van de toevallen der ziekten. — 56.

SCHETS

S C H E T S

DER

HEELKUNDIGE GENEESWIJZE.

EERSTE HOOFDDEEL.

De Heelkundige geneeswijze in 't algemeen.

De genezing der Heelkundige ziekten, even als die der Geneeskundige, is inzonderheid het werk der natuur.

Eene regelmatigte opvolging echter van de voorschriften der Heelkunde, daartoe betrekkelijk, kan dezelve grootelijks bevorderen.

Dikwijls zelfs, is zij even zoo bevorderd, door eene enkeld toevallige ondervinding.

Dat gedeelte der Heelkundige wetenschap, 't welk deswegen bepaaldelijk handelt, noemt men de Heelkundige geneeswijze.

Algemeen genomen, onderscheidt men dezelve, in eene *natuurlijke*, *redenmatige* en *proefkundige*: in 't bijzonder doet men zulks, in eene *voorbehoudende*, *ontwortelende* en *verzachtende*.

Door de *natuurlijke* geneeswijze verstaat men die, welke alleenlijk bewerkt wordt door de natuur: door de *redenmatige*, die welke gegrond is op de voorschriften der Heelkunde: door de *proef-*

A

kun-

kundige, die welke op niets anders berust, dan op de ondervinding.

De *voorbehoedende* geneeswijze is die, waardoor dreigende ziekten te keer gegaan worden, ten einde dezelve niet mogen plaats grijpen: de *ontwortelende*, die welke de naaste oorzaak der ziekte en met deze de ziekte zelve uitroeit: de *verzachtende*, welke niet zoo zeer dient ter genezinge eener ziekte, dan wel ter afweringe en leniging van derzelver toevallen.

Daar de *proefkundige geneeswijze*, als nog binnen zeer enge palen besloten is, en alle overige opgetelde geneeswijzen, behalve de natuurlijke en redenmatige, in die beiden gelijkerhand begrepen zijn, zullen wij eeniglijk spreken van dezen, en zulks doen, in zoo vele hoofd- en onderdeelen als het ons, ter best mogelijke leiding der gedachten van den leerenden, en overeenkomstig de orde, in onze *Ziektekundige schets* gevolgd, zal toefschijnen te behooren.

T W E E D E H O O F D D E E L.

De Natuurlijke geneeswijze.

De natuur, als zij eene ziekte geneest, doet zulks, door dezelfde krachten, waarvan zij zich bedient ter onderhouding van het leven en de gezondheid.

De

De voornaamste dezer krachten, is de levenskracht, (*vis vitalis*).

Zoo vele hieraan ondergeschikte, of liever, zoo vele wijzigingen derzelve zijn:

De kokende kracht.

De voedende kracht.

De beweegkracht.

De uitwerpende kracht.

De kracht van medegevoel.

De herstellende kracht.

De kracht der wederwerking van het ligchaam op de ziel, en van de ziel op het ligchaam.

De kracht der gewoonte.

Door de eerste dezer krachten, mits dezelve noch te sterk, noch te zwak, maar gematigd zij, kant zij zich ten goeden aan tegen de werking des beleedigenden prikkels, en verhoedt deszelfs nadelige gevolgen.

Door de tweede onderhoudt zij op eene voordeelige wijze de krachten des ligchaams, 't zij ter onderbrenginge, 't zij ter veranderinge eener aanwezige ziektestof.

Door de derde bereidt zij deze stof werkelijk en maakt dezelve geschikt tot uitlozinge.

Door de vierde ondersteunt zij grootelijks, alle vorige en volgende krachten, in derzelve werking, en helpt dezelve, overal waar zulks noodig is, in het voldoen aan hare bestemming.

Door de vijfde voert zij de veranderde of bereide ziektestof, langs deze of gene der gewone ontlastwegen naar buiten, en doet dus de ziekte veelmalen ophouden.

Door de zesde, die als het eene deel lijdt, het andere somtijds insgelijks doet lijden, bewerkt zij niet zelden, bewegingen, welke eenen zeer voordeeligen invloed op de ziekte hebben.

Door de zevende, welke niet alle deelen van ons ligchaam in eene gelijke mate bezitten, en waarvan sommigen zelfs geheel versteken zijn, doet ze bij deelen daarvan voorzien, en welke zich in 't geval bevinden eener ziekte met verlies van zelfstandigheid, te gelijk met de genezing dier ziekte, de herstelling van het verlorene plaats grijpen.

Door de achtste, verwekt zij veelmalen onweêrstaانبare en zeer veel voordeel aanbrengende bewegingen, neigingen of denkbeelden.

Door de laatste, die hierom zeer wel eene tweede natuur genoemd wordt, maakt zij het ligchaam dikwerf onvatbaar voor den nadeeligen indruk van beleedigende vermogens, of vermindert dezelve althans grootelijks

D E R D E H O O F D D E E L.

De Redenmatige geneeswijze.

De Redenmatige geneeswijze is ten aanzien der Heelkunde betrekkelijk tot de ziekten der eenvoudige

vaste deelen; tot die der werktuigelijke deelen; tot zekere ziekten der vochten; tot de toevallen der ziekten; voor zoo veel namelijk dezelve onderwerpen zijn der Heelkundige ziektekunde.

Over het geheel bevat dezelve in zich:

De aanwijzing.

Het aanwijzende.

Het aangewezenene, en

De tegenaanwijzing.

Door aanwijzing verstaat men, het oordeel des Heelmeesters, betreffende de keuze der middelen waarvan hij zich ter genezinge eener aanwezige ziekte bedienen moet, en te gelijk van de orde waarin hij dezelve moet aanwenden.

Door het aanwijzende, de omstandigheden welke eene ziekte vergezellen, en overeenkomstig waarmede de behandeling derzelve moet geregeld worden.

Door het aangewezenene, alles wat wij gezegd hebben dat begrepen is in de aanwijzing, te weten, de verkiezelijkste hulpmiddelen en de wijze hunner aanwending.

Door tegenaanwijzing, zoodanig besluit des Heelmeesters, als gegrond is, 't zij op omstandigheden der ziekte, 't zij op den aard der anderzins aangewezenene hulpmiddelen, ontraden, en dat van eenige anderen aanbeveelen.

Van alle te voren bepaalde ondergeschikte voor-

ten der Redenmatige geneeswijze, is de ontworpen lende de voordeeligste.

Niet altoos echter is dezelve mogelijk, of wanneer zij zulks al is, bestaanbaar met de veiligheid.

Niet altoos ook is de natuur eener ziekte zoo blijkbaar, dat men dienaangaande terstond kan beslissen, of met eenige zekerheid bepalen, van welk eene behandeling men zich daarbij zal behooren te bedienen.

Om hierin derhalve niet te dwalen, is het noodig dat men in elk voorkomend geval, zijn gedrag inrigte naar de volgende algemeene regelen.

1°.) Bij onbekende ziekten onthoude men zich van allerlei werkzame behandeling, tot derzelver natuur blijkbaar is.

2°.) Men doe hetzelfde in twijfelachtige ziekten.

3°.) Alle geneesbare ziekten moeten, met het gene daaraan is tegengesteld, behandeld worden.

4°.) In ligte ziekten beveele men de genezing der natuur aan, of ondersteune deze ten hoogsten daarin, door eene zeer eenvoudige behandeling.

5°.) In zware ziekten moet men terstond gebruik maken van de vermogendste en vaardigst werkende hulpmiddelen.

6°.) Als echter de natuur te zwak is, om de werking der middelen, zonder nadeel, te kunnen verdragen, moet men daarvan geen gebruik maken.

7°.) Wanneer daarentegen zulks niet duidelijk blijkt,

blijkt, of hoop en vrees ten dien opzigte gelijk staan, is hetzelfde geoorloofd.

8°..) Het is insgelijks geoorloofd, wanneer die zwakheid meer gegrond is op de ziekten zelve, dan op iets anders.

9°..) In hoogst gevaarlijke en doorgaans doodelijke ziekten, is het daarteboven geoorloofd, van welk daar tegen aangeprezen middel het ook zijn moge, gebruik te maken; althans wanneer zulks niet door eene welbewezene volstrekte, of tot de ziekte betrekkelijke schadelijkheid dezes, verboden wordt,

10°..) In volstrekt en schielijk doodelijke ziekten, eindelijk, behoort men zich te onthouden van het aanwenden van alle zoodanige middelen, aan welke met eenigen schijn van reden, de dood des lijders zoude kunnen worden toegeschreven.

Buiten en behalve deze regelen, allen betrekkelijk tot de behandeling van niet genoeg gekende ziekten, en tot zoodanige, welker noodwendige behandeling twijfelachtig schijnt; zijn er nog anderen, opzigtelijk tot de behandeling van alle overige ziekten zonder onderscheid.

Zie hier de voornaamste en noodzakelijkste van dezen:

1°..) Bij de behandeling van elke ziekte, behartige men altoos eene meest mogelijke eenvoudig-

heid; doch drage daar beneven zorg, dat dezelve niet geleide tot onachtzaamheid.

2°.) In alle gevallen waar zachte middelen toereikend zijn tot het bewerken der genezing, bediene men zich nimmer van fcherpe.

3°.) Men verrigte ook nooit eene kunstbewerking wanneer de genezing even goed bewerkt kan worden door heelmiddelen of verbanden, of door die beiden te gelijk.

4°.) Van hoedanig eene geneeswijze men zich bediene, regele men dezelve, zoo veel mogelijk, overeenkomstig de levenskracht, ouderdom, kunne, en eigenaardige gesteldheid van den zieken.

5°.) Men doe zulks tevens, in overeenkomst met den aard, de duuring en den staat der ziekte; met de daarbij zijnde en dreigende toevallen; met de luchtfreek en het jaargetijde waarin men zich bevindt; met het deel 't welk de ziekte inneemt; met derzelver oppervlakkige of diepe ligging, en wat dergelijke meer zij.

6°.) Waar heelmiddelen, verbanden of werktuigen te pasfe komen, zij men zoo naauwkeurig mogelijk, in derzelver keuze, toebereiding, form en aanwending: waar zulks kunstbewerkingen doen, zij men hetzelfde ten aanzien van de eerste en niet minder van alles wat daarvoor, bij of na, plaats moet hebben.

7°.) Waar

7°.) Waar eindelijk eene redenmatige geneeswijze te kort schiet, of minder voordeelig is dan eene proefkundige, en in dit geval alleen, moet men de laatste verkiesen vóór de eerste.

VIERDE HOOFDDEEL.

De Redenmatige geneeswijze in het bijzonder.

De Redenmatige heekundige geneeswijze (wij hebben zulks bevorens reeds aangemerkt) is betrekkelijk, tot de ziekten der eenvoudige vaste deelen; tot die der werktuigelijke deelen; tot zekere ziekten der vochten, en tot de toevallen dier ziekten.

Beschouwen wij thans dezelve, in elk dezer betrekkingen; doch inzonderheid in die, welke zij heeft tot de werktuigelijke ziekten en tot de toevallen derzelve, voor zoo veel namelijk de eene en andere vervat zijn in onze *Schets der Heekundige Ziektekunde*, en zij niet behooren meer tot de onderwerpen der oefenende, dan tot die der beschouwende Heekunde, of, gelijk veele ziekten der vaten, onvatbaar zijn voor eenigleie afzonderlijke behandeling; mitsgaders in zoo vele leden en onder zoo vele opschriften, als met de geslachten en soorten dier ziekten overëenkomen.

*De geneeswijze der ziekten van de eenvoudige
vaste deelen.*

Tot de ziekten der eenvoudige vaste deelen, hebben we in opgemelde *Schets* gebragt, derzelver stijfheid of stramheid en zwakheid; gelijk ook hunne bewegelijkheid en traagheid.

Geneeswijze der stijfheid of stramheid.

De stijfheid of stramheid der eenvoudige vaste deelen, wanneer dezelve het gansche ligchaam inneemt, en niet afhangt van eene aangeborene gesteldheid, of van ouderdom, vordert inzonderheid, het gebruik van zachte en verflappende voedzelen; dat van dergelijke geneesmiddelen; algemeene, laauwe, waterachtige, slijmige en olieachtige baden, en het verblijf in eene meer vochtige, dan drooge dampkringslucht; als ze plaatselijk is, even dusdanige gedeeltelijke baden, stovingen, pappen en smeerzels; waar men nog, van tijd tot tijd, herhaalde en eerst ligte, naderhand sterkere bewegingen van het lijdend deel kan bijvoegen.

Geneeswijze der zwakheid.

De zwakheid dier deelen eischt het tegenstelde van dit alles, en vooral eene drooge lucht; werkzame
le-

levenswijze; versterkende voedzelen; dergelijke geneesmiddelen; drooge wrijvingen, en zoo wel geestrijke als specerijachtige en andere prikkelende heele of halve baden of aanlegfels, naar gelang die zwakheid algemeen is of plaatselijk.

Geneeswijze der bewegelijkheid.

In de bewegelijkheid derzelfde deelen, behoort alles wat dezelve opwekt vermijd, en met opzigt tot de meestvoorkomende gevallen, een' zachten eetregel gehouden, en verdovende middelen gegeven te worden.

Geneeswijze der traagheid.

In de traagheid dezer deelen, moet men zich bedienen van dezelfde geneeswijze als in de zwakheid, en te gelijk van zoodanige hulpmiddelen als de kwijnende werking der zenuwen kunnen verlevendigen.

In het voorbij gaan moet ik hier aanmerken, dat in elk der ziekten van zamengestelde deelen, op de eene of andere van die der eenvoudige gegrond, gelijk ook in ieder der onderhoorige soorten van beiden, eene zelfde geneeswijze moet plaats hebben.

2de. L I D.

De geneeswijze der ziekten van de werktuigelijke deelen.

De ziekten der werktuigelijke deelen, hebben
we

we ter zelfde plaatse gebragt , tot die hunner geheelheid , hoedanigheid , onderling verband , plaatfing , getal , grootte , oppervlakte en evenredigheid.

Omtrent de geneeswijze van elk dezer ziekten , komt inzonderheid het volgende in aanmerking.

Geneeswijze in de ziekelijke geheelheid.

I.) In 't geval van wonden , het eerste geflacht van de ziekelijke geheelheid der werktuigelijke deelen , is derzelver hereeniging de voorname aanwijzing ter genezinge.

Deze hereeniging intusfchen , is niet altoos mogelijk , maar wordt fomwijlen , door verfcheiderleie omftandigheden van eenen toevalligen aard verboden : — het is derhalve noodig , hieromtrent te doen opmerken :

Dat alleen alle verfche , zuivere en niet zeer fterk bloedende wonden , door een fnijdend werktuig toegebragt , terftond na zij plaats grijpen , moeten hereenigd worden.

Dat men bij wonden , waarin eenige onzuiverheden bevat zijn , op geene hereeniging moet denken , voor en aleer men dezelve daarvan gezuiverd heeft.

Dat men bij alle fterk bloedende wonden , zich ten fpoedigften moet meester maken van de bloedvliet ; immers wanneer geenig ingedrongen vreemd

vreemd ligchaam vordert dat hetzelfde bevorens worde weggenomen, en die wegneming, behoudens alle vereischte veiligheid, mogelijk is.

Dat bij wonden, vergezeld van toevallen die eene kwetsing der zenuwen, of van eenig ingewand te kennen geven, de hereeniging, zoo lang deze toevallen aanhouden, moet te keer gegaan, althans in geen en deele bevorderd worden.

Dat hetzelfde moet gedaan worden bij wonden met blijkbare verschijnselen eener aanmerkelijke uitstorting van vocht, onder een peesachtig uitsbreidzel, of in eenige voorname holligheid van het ligchaam.

Dat men, bij zware gekneusde, gescheurde, en geschotene wonden, gelijk ook bij dezulken, die een ontstoken en gezwollen omtrek hebben, geene hereeniging moet beproeven, dan, na derzelve verettering volkomen, al het levenlooze gescheiden, en alle zwelling geweken is.

Dat wonden, waarbij eenig dierlijk of ander gift is ingedrongen, voor 't welke geenig plaatselijk werkend tegengift bekend is, nimmer hereenigd, maar altoos tot verettering gebragt, en daarin, zoo lang zulks noodig schijnt, moeten gehouden worden.

Dat lapwonden, door kneuzende vermogens veroorzaakt, om reden dat daarbij altoos eene min of meer sterke verettering plaats grijpt, wel zach-

te-

telijk steunend, doch nimmer naauwkeurig moeten vereenigd worden, dan na de verettering bijna geheel ophoudt.

Dat eindelijk alle wonden, met verlies van zelfstandigheid, onvatbaar zijn voor de hereeniging, en alleen langs den weg van verettering kunnen genezen worden.

Ter hereeniging der wonden, bedient men zich

Van de drooge of pleisterhechting;

Van de bloedige, of naaldhechting;

Van het vereenigend verband, en

Van zulk eene plaatsing des lijdenden deels, waar door de lippen der wonde, zoo na mogelijk of geoorloofd is, bijeen gebragt, en zonder eenig gevaar van verwijdering te loopen, kunnen gehouden worden.

De zuivering eener wonde vordert, naar gelang van den aard der vreemde zelfstandigheden daarin bevat, en van derzelver plaatsing, het gebruik van waterige wasfchingen; van zachte afveegende middelen; van het een of ander geschikt werktuig; en zelfs fomwijlen, de verwijding derzelve, door eene insnijding, of het maken eener tegenopening.

De verettering der wonde wordt begunstigd, door de te zwakke levenskracht op te wekken, en de te sterke te matigen, in het eerste geval met versterkende, in het laatste met verzwakkende middelen; door het lijdend deel meerder of minder

warm

warm te houden; door enkeld weekmaken of te gelijk prikkelende aanlegzels; en door het verband zoo zeldzaam als eenigzins doenlijk zij, te veranderen.

De bloedvliet, bij eene wonde plaats hebbende, eischt, als ze gering is, geenig ander hulpmiddel dan droog plukzel en een matig fluitend verband; doch moet, wanneer ze sterk en slagaderlijk is, te keer gegaan worden.

Door het geopend vat, ter plaatse der wonde, of op zulk eene andere plaats als daartoe geschikt is, met eenen drukkenden vinger te sluiten.

Door den aanleg eens *tournequets*, bepaaldelijk werkende op den stam der bloedende slagader.

Door het gebruik van stoppende, stollende, zamentrekkende of zekere bijtmiddelen, ondersteund door trapswijze drukdoeken, en een fluitend, zoo wel als uitgebreid verband.

Door de binding van het vat.

Door deszelfs geheele afsnijding.

Door eene dadelijke branding.

Door de opvulling der wonde met uitzwellende zelfstandigheden, in hare werking ondersteund, door een behoorlijk verband en de gestadige drukking der handen van oplettende en elkanderen afwisselende helpers.

Door eene koele houding en rust, zoo van het geheele ligchaam als van het lijdende deel.

Door

Door het gebruik van koude en verkoelende voedzelen en van dergelijke geneesmiddelen.

Door zeldzame en voorzichtige verbands veranderingen.

Door eene nauwkeurige verhoeding, eindelijk, van alles wat op eenigerleie wijze de omloop des bloeds kan doen vermeederen, of het zenuwgestel brengen in eenen staat van wanorde.

II.) In 't geval van zweeren, niet gegrond op eene ziekelijke gesteldheid des ligchaams of door deze onderhouden en waarbij de grond der zweer niet alleen, maar ook de omliggende huid wel gesteld is, wordt de genezing dikwerf ligtelijk verkregen, door het gebruik alleen van zachtelijk droogende heelmiddelen.

In tegengestelde omstandigheden, is dezelve veelmalen uitermate bezwarelijk, indien niet zelfs onmogelijk; doch wordt, algemeen genomen, het best bewerkt, door het wegnemen der oorzaak, 't zij van het bestaan, 't zij van het aanhouden der zweer, als deze bekend zijn; en onbekend zijnde, of niet kunnende weggenomen worden, door het verbeteren van de gesteldheid derzelve, of der hoedanigheid van den uitvloeienden etter.

De middelen, hiertoe dienstig zijn, vooral met opzigt tot het eerste, de zuiverende en korstmakende; met opzigt tot het laatste, de vermenging van deze, met balzemachtige.

Niet

Niet alle zweeren echter, offchoon voor geneezing vatbaar, moeten genezen worden. Zoo dikmalen integendeel, als eene zweer eene andere ziekte, 't zij algemeene, 't zij plaatslijke, schijnt te lenigen of te verbeteren; gelijk ook wanneer ze blijkbaar de plaats inneemt eener geschoorde natuurlijke vochtsontlasting, is het ongeraden eenige poging, ten dien einde, aan te wenden.

'T is hetzelfde, bij die, welke zulks doen, met opzigt tot eene dergelijke ziekelijke ontlasting, vooral, wanneer de Natuur daaraan, sedert een' geruimen tijd, gewend is.

Zweeren, wel bewezen van eene inwendige oorzaak afhankelijk, moet men nimmer trachten te genezen, alleen door het gebruik van uitwendige hulpmiddelen; zoo om dat de genezing als dan zeldzaam verkregen wordt, als om dat, wanneer men dezelve al verkrijgt, daaruit ligtelijk andere, en zelfs somwijlen meer gevaarlijke ziekten geboren worden.

In gevallen ook, waarin het twijfelachtig is, of de oorzaak der ziekten behoort tot de klasfe der uitwendige of tot die der inwendige, en niet minder, als men reden heeft te denken, dat eene zweer, die het gevolg is eener uitwendige oorzaak, door eene inwendige onderhouden wordt, is de genezing derzelve, alleen door uiterlijk aangewende hulpmiddelen, misprijsbaar.

Verouderde zweeren, mogen zoo wel als andere genezen worden; mits nogthans dat ze van uiterlijke oorzaken afhangen en bij eenen anderzins gezonden lijder plaats hebben.

Is daartegen de oorzaak wel uitwendig, doch de gezondheid des lijders twijfelachtig, als dan behoort men de genezing dezer zweeren niet te ondernemen, zonder het gebruik van gepaste geneesmiddelen en van eene etterdragt, op zulk eene plaats als men daartoe het geschiktst zal oordeelen.

Zonder het in acht nemen eens gepasten leefregels, kan geene zweer van eenig merkelyk aanbelang genezen worden: door zulk eenen leefregel daarentegen alleen, zijn vele, zelfs hardnekkige zweeren geneezen.

Deze leefregel moet, in elk voorkomend geval, bijzonder zijn en met de oorzaak, hoedanigheid en plaats der zweer, mitsgaders met de ligchaams gesteldheid des lijders overeenkomen.

De melkkuur intusfchen, eene vrije ontlasting van allerlei uitwerpselen, vooral van de stof des stoelgans, en de rust van het lijdend deel, zijn in alle weêrstrevige gevallen aanprijsbaar, en bewerken daarvan dikwijls en boven alles de genezing.

De plaatselijke behandeling der zweeren, moet hoofdzakelyk overeenkomen met de hoedanigheid derzelve, en die van den uitvloeienden etter, of van welk een ander vocht zulks zijn moge; gelijk
ook

ook met de natuur van het deel waarin de zweer plaats heeft, en kan niet in 't algemeen bepaald worden.

III.) Ter genezing eener beenbreuk, het derde geslacht der ziekelijke geheelheid, moet men de gebroken beendeelen, met de grootste naauwkeurigheid, bijeen voegen: men moet dezelve op alle mogelijke wijzen in dezen stand bevestigen: de lijder en het lijdend deel daar te boven, moeten derwijze behandeld worden, dat de vorming en volmaking van het zoogenaamde beenweer onbelemmerd kunnen plaats grijpen, en alle gewone toevallen verhoed of beteugeld worden.

De bijeenbrenging der gebroken beendeelen, vordert drieërleie bewerking, te weten:

De uitrekking.

De tegenrekking, en

De herzetting.

Bij de eene en andere dezer bewerking moet men in acht neemen:

Dat de lijder, de heelmeeester en de helpers, dus geplaatst zijn, dat de eerste alle mogelijk gemak erlange, en de laatsten op eene onbelemmerde wijze kunnen werken.

Dat men het lijdend deel eenen stand geve, waarin alle deszelfs spieren, zoo veel doenlijk zij, gelijkelijk verslapt zijn.

Dat men hetzelfde in dien stand, zoo lang zulks noodig is, doe bevestigen door een' helper.

Dat de uit- en tegenrekkende vermogens elkan- deren in kracht evenaaren, of althans onderling niet merkelyk verschillen.

Dat beide deze vermogens, overal waar zulks zijn kan, aan het beledigd deel zelve worden toe- gepast.

Dat de handen alleen de werktuigen moeten zijn waarmede de uit- en tegenrekkingen gedaan wor- den, en men niet dan in de dringendste noodzakelijk- heid, zich daartoe moet bedienen van stroppen of kunsttuigen.

Dat men deze zelfde rekkingen zachtelyk en ge- lykredig beginne en vervolge, ten einde de spieren den noodigen tijd gegeven worde tot verlenging.

Dat men, met de eene en andere, zoo lang doe aanhouden, tot de einde der gebroken beenderen, zonder eenige merkelyke wrijving tegen elkanderen te maken, kunnen herplaatst worden.

Dat de herzetting derzelve geschiede, met alle mogelyke naauwkeurigheid niet alleen, maar ook, met de grootste oplettendheid, ten aanzien der om- liggende zachte deelen, op dat dezen daar tusfchen geene beklemming ondergaan mogen.

Dat men, na de herstelling en geduurende den aanleg des verbands, het lijdend deel, stil en on- bewegelyk doe vasthouden.

Dat

Dat men eindelijk, als de breuk vergezeld gaat van eene aanmerkelijke gespannen zwelling, geene herzettingmoet beproeven, dan, na deze, door eene gemakkelijke plaatsing van het lijdend deel, en door het gebruik zoo van algemeene als plaatselijke hulpmiddelen, geheel, of althans grootendeels geweken is.

Ter bevestiging der herzette beendeelen, dient gedeeltelijk het verband; gedeeltelijk, eene behoorlijke plaatsing, of van het lijdend deel, of van het geheele ligchaam.

Het verband der beenbreuken algemeen genomen, bestaat uit drukdoeken, spalken, windsels en meer andere hulpmiddelen, naar de verscheidenheid der breuk, naar die van het lijdend deel, en naar het verschil der bijzijnde toevallen verschillend.

De plaatsing des lijdenden deels, bij alle; die van het gansche ligchaam, bij sommige beenbreuken, moet inzonderheid aan het meest mogelijk gemak des lijders, aan de meest mogelijke zekerheid der herzette beenstukken beantwoorden. Men bedient zich hiertoe van draagbanden, van kussens, van een vast en effen gespreid bed, van matrassen, of van wat anders zulks zijn moge, naar dat de beenbreuk is, aan den tronk, of aan deze of gene der ledematen.

De behandeling des lijders, en van het lijdend deel, na de beenbreuk herzet en het verband aan-

gelegd is, besluit hoofdzakelijk in zich de regeling der levenswijs; de verandering der verbanden en de aanwending van hulpmiddelen, zoöter verhoeding der mogelijke, als ter genezing der aanwezige toevallen.

De leefregel behoort zoo te worden ingerigt, dat ze verkoelend, rustverwekkend en zachtelijk voedend zij. Alles vooral wat het ligchaam verhitzen, de gemoedsbewegingen opwekken en het lijdend deel in beweging brengen kan, moet zorgvuldig vermijd worden.

Het verband der beenbreuken moet nimmer veranderd worden, dan in het geval eener dringende noodzakelijkheid, welke men moet stellen dat plaats heeft, wanneer hetzelfde te veel of te weinig fluit, het lijdend deel zeer pijnlijk is, eene ondragelijke jeukte den lijder kwelt, boven het verband eene ontstekingachtige roodheid, en of hier, of beneden hetzelfde blijven, met een waterachtig vocht gevuld, bespeurd worden; gelijk ook, als men, uit hoofde van eenen veranderden stand des onderliggenden deels, reden heeft van te denken, dat er eene verplaatsing gebeurd is der herzette beendeelen.

Wat betreft de behandeling van de gewone toevallen der beenbreuken, de jeukte namelijk, de pijn, de roos, de ontsteking, de koorts en de stuipachtige bewegingen in den slaap, deze bestaat vooral in het aanwenden van verkoelende, verdunnen-

de,

de, rustverwekkende en ontlastende geneesmiddelen, en door dikmalige besproeiingen van het verband, met verkoelende, ontbindende of pijnstillende stovingen, naar den aart des gevals zulks zal schijnen te vorderen.

Als er eene wonde is bij de beenbreuk, en de einde des gebroken beens door dezelve uitsteken, kan men de herzetting dikwijls niet bewerken, zonder het gebruik eens hefijzers; het vergrooten der wond, door eene insnijding, of de afzaging van het uitstekend beendeel.

In gevalle bij zulk eene wonde, eene slagaderlijke bloeding plaats heeft, en het geopend vat den toegang niet verbiedt aan de hand des heelmeeesters, is de binding deszelven, boven alle andere wijzen van bloedstemping, aanprijgbaar.

Als het been dermate verbreifeld is, of de zachte deelen dus verscheurd zijn, dat de genezing op geenleie wijze, of niet dan ten koste van vele allergevaarlijkste toevallen, kan verkregen worden, is eene spoedig gedane afzetting, het eenig veilig hulpmiddel.

Volgt, ongeacht alle mogelijke voorzorgen, op eene beenbreuk eene verzwering, en loopt deze gevaar om de heeling derzelve te verhinderen, of wel beenbederf te veroorzaken, alsdan moet men, ten spoedigsten, den etter eenen uitgang bezorgen door eene insnijding.

Van hetzelfde hulpmiddel moet men zich bedienen tot het opruimen van alle losse beensplinters, welke eenig toeval veroorzaken of doen aanhouden.

Blijft eindelijk in weêrwil der best gekeurde behandeling de beenbreuk ongenezen, en heeft men reden om te denken, dat zulks afhangt van engelsche ziekte, scheurbuik of poksmet, alsdan bewerkt de genezing dezer ziekte alleen, de genezing tevens der beenbreuk, en is dezelve, zonder deze, onmogelijk.

*Geneeswijze betreffende het ziekelijk verband
der deelen.*

Het ziekelijk, dat is te zeggen, het te groot of te klein verband der deelen, heeft voornamelijk plaats, in de ware of onware gewrichtsverstijving, in de zwakheid der geledingsbanden, in de aangroeiing der oogleden, van de tong en der bovenlip, in de aangroeiing der vingeren of teenen en van de lippen der schamelheid of van de voorhuid, in de sluiting eindelijk der neusgaten, des piswegs, van den aars, van den endeldarm, van de schede en van den mond der baarmoeder.

Van alle deze ziekten, is de ware gewrichtsverstijving, uit hoofde dat daarbij de vezelen der zamengelede beenhoofden onderling zijn inëengegroeid, altoos en in elk voorkomend geval ongeneeslijk.

Van

Van de overige wordt de onware gewrichtsverstijving, somwijlen genezen door weekmakende of oplosfende smeersels, pappen, stovingen of baden, mitsgaders door dikwijls herhaalde kleine bewegingen van het gewricht; de zwakheid der geleidingsbanden, door versterkende specerijachtige en geestrijke hulpmiddelen; en alle de anderen, doch sommige ligter, sommige bezwaarlijker, door dezelve met het mes vanëen te scheiden, en gedurende eenigen tijd dus te houden met een canul, steekwiek, buigbare catheter, of eenig vanëenhoudend verband, naar gelang de aard des gevals zulks zal schijnen te vorderen.

Geneeswijze in de ziekelijke plaatsing der deelen.

De ziekten tot deze klasfe gebragt, zijn met opzigt tot de harde deelen, de ontwrichting, de afwijking der beenderen en de afknakking der beenhoofden bij kinderen; met opzigt tot de zachte deelen, de breuken, de uitzakkingen en de plaatsverdwaling derzelven.

De algemeene geneeswijze van elk dezer ziekten, voor zoo veel dezelve voor genezing vatbaar zijn, is kortelijk de volgende:

I.) Bij de ontwrichtingen moet men het hoofd des beens herbrengeu in de holte, uit welke het-

zelve geweken is; men moet dit hoofd daarin, zoo veel noodig schijnt, bevestigen; eindelijk moet men trachten de dreigende toevallen te verhoeden, en de tegenwoordig zijnde te genezen.

Tot de gemakkelijheid, zekerheid en veiligheid van elk der twee opgemelde bewerkingen wordt vereischt:

Dat, even als bij de beenbreuken, de lijder, de Heelmeester en de helpers zoo geplaatst worden, als met het meest mogelijk gemak van allen, en met de meest mogelijke zekerheid van het geen moet gedaan worden, overëenkomt.

Dat de uit- en tegenrekkende vermogens, zoo na immer doenlijk zij, elkanderen in kracht evennaarden.

Dat ze overal waar zulks zijn kan, aangewend worden op eenen verren afstand van het gewricht, of althans geene spieren, wier toegeevenheid ter herstelling noodzakelijk is, daardoor beklemd worden.

Dat hunne werking geëvenredigd worde, aan den trap van afwijking die er plaats heeft tusfchen het ontwrichte beenhoofd en deszelfs geledings holte, mitsgaders aan het bekend weêrstandbiedend vermogen der spieren, in den omtrek der ontwrichting gelegen.

Dat, als die afstand, dit weêrstandbiedend vermogen te groot schijnt, om op eene gemakkelijke her-

herstelling te kunnen hoopen, alle pogingen ten dien einde, voor eenen korten tijd, moeten nagelaten worden, en men inmiddels de spieren moet verflappen met dezelve, zoo veel de lijder zulks verdragen kan, te vermoeijen, door het deel onophoudelijk naar alle kanten te bewegen.

Dat wanneer men ook op deze wijze, of door te gelijk gebruik te maken van weekmakende pappen, en door het lijdend deel eenen stand te geven, waarin zoodanige van deszelfs spieren als gewoon zijn den grootsten wederstand te bieden, het meest verslapt zijn, in dit geval alleen, den toevlugt moet genomen worden tot rekkende werktuigen.

Dat men eindelijk, het hoofd des beens in zijne gewrichtsholte terug brenge, langs denzelfden weg door welke hetzelve is uitgeweken, en met zoo weinig verhaasting, zoo veel voorzichtigheid, als maar eenigzins mogelijk zij.

Deze terugbrenging met alles wat dezelve moet vooraf gaan, wordt somtijds belet, door eene beenbreuk in de nabijheid der ontwrichting, door eene bijzijnde groote en gespannen zwelling, door eene groote verscheuring der gezamentlijke zachte deelen in den omtrek des gewrichts gelegen, door die des beursbands, of door stuiptrekkingen. In het eerste geval moet men alles, tot na de genezing der beenbreuk uitstellen; in het tweede gebruik maken van weekmakende pappen, tot zoo lang de
zwel-

zwellings geweken is; in de drie laatste gevallen worden oplettenheden gevorderd, onder het bereik alleen der kundigste en ervarenste Heelmeesters, en voor geene algemeene voorschriften, vatbaar.

De bevestiging der herstelde beenderen, die nu eens minder, dan eens meerder noodzakelijk is; doch in den eersten tijd nimmer moet veronachtzaamd worden, geschiedt gedeeltelijk door een verband, gedeeltelijk door eene behoorlijke plaatsing van het lijdend deel.

Beiden zijn, algemeen genomen, onbepaalbaar, als moettende altoos geregeld worden in overeenkomst met den aard der ontwrichting, en de zekerste houding des deels waartoe dezelve behoort.

De behandeling der toevallen, zoo die de ontwrichting vergezellen, als welke vervolgens daarbij komen, kan, even dus genomen, niet meerder bepaald worden, en moet men inzonderheid regelen naar gelang hunner verscheidendheid.

II.) Alles wat ik, ten aanzien der geneeswijze van de afwijking der beenderen, in 't algemeen, kan aanmerken, bestaat eeniglijk daarin, dat dezelve, zoo na mogelijk, moet bijëengebragt, door een sluitend verband dus gehouden, en met oplofende en versterkende middelen moet behandeld worden.

Het is even dus gelegen met de afknakking der beenhoofden bij kinderen, in welk geval daar te
bo-

boven en in het vorige, eene stille houding van het beledigd deel hoogst noodzakelijk is.

III.) De genezing der breuken is alleen mogelijk bij kinderen en aankomelingen; geenszins bij volwasfenen.

Ter bewerking derzelve wordt hoofdzakelijk vereischt, dat het uitgeweken ingewand, binnen de holte waartoe hetzelfde behoort, terug gebragt en daarin, op de best mogelijke wijze, gehouden worde.

Zoo groot het verschil is der breuken, zoo groot ook is dat dezer bewerkingen: over het geheel echter kan men deswegen zeggen, dat inbrengbare breuken moeten binnen gebragt worden, met alle mogelijke behoedzaamheid, ten aanzien der uitgewekene deelen, langs den weg zelve hunner uitwijking, en het best weêrhouden worden door veerkrachtige stalen en zacht bekleede banden; door het vermijden van alle zeer sterke lichaamsbewegingen; door het onderhouden van geregelde stoelgangen en pislozingen, en door het gebruik van zoodanige voedselen als den darmbuis het minst met lucht opvullen.

Wij spreken hier namelijk van zulke breuken, als bepaaldelijk plaats grijpen aan den omtrek des buiks of van het bekken; want wat de hoofd- of hersfenbreuk betreft, deze moet slechts door eenig gepast verband voor uiterlijke beledigingen beveiligd worden; de borst- of longbreuk eischt, na de
bin-

binnenbrenging, een zacht en niet sterk drukkend verband; de schedebreuk en de breuk der baarmoeder, gelijk ook de breuk des bilnaads bij vrouwen, een rolrond en hol *pesfarium*, en de laatste dezer breuken bij mans, een lederen T verband, ter plaatse der breuk, voorzien van eene pop.

Breuken door hare grootte, of om dat ze zijn aangegroeid, oninbrengbaar, moeten steunend behandeld en voor verdere vergrooting beveiligd worden.

Beklemde breuken moet men naar de verschillende oorzaak der beklemming ontklemmen, door de aderlating, door weekmakende pappen, door dergelijke of eenigzins prikkelende klijsteeren, door pijn- en krampstillende genees- en plaatsmiddelen, door koude en verkoelende aanlegfels, of wel, en wanneer niets van dit alles aan dat oogmerk beantwoordt, door de breuksnijding.

De behandeling eindelijk der verzworene en verstorvene breuken is bijna in elk voorkomend geval verschillend, en kan ik hierom deswegen niets wijders aanmerken.

IV.) Van de uitzakkingen, wordt die des endeldarms, na men denzelven, door eene zachte drukking met de vingers heeft teruggebragt, door een' drukdoek en T verband; door eene ingebragte en met lucht opgevulde lamsblaas, en door versterkende berookingen, inspuitingen, of aanlegfels,
voor

voor eene hernieuwde uitvalling, met de meeste vrucht beveiligd.

De uitzakking der schede en van de baarmoeder vordert dezelfde plaatsmiddelen, en tevens de ondersteuning dier deelen, door eene fijne spons, een' moederring, of een *pesfarium*.

De uitzakking van den oogbal, afhankelijk van eenig zacht gezwel in den oogkuil, is door de wegneming dezes gezwels meermalen genezen: die door een' beenknobbel daarin veroorzaakt wordt, kan men daartegen als ongeneeslijk aanmerken.

De uitzakking der tong eischt inzonderheid zoodanige hulpmiddelen, als tegengesteld zijn aan hare oorzaken, en tevens, somwijlen, het zakswijze werktuig van PIBRAC, voor de dwarse tongwonden, of eenig ander terughoudend verband.

V.) De plaatsverdwaling der deelen is, met opzigt tot de meest voorkomende gevallen, ongeneeslijk en moet eeniglijk op eene beschermende wijze behandeld worden. De tand in het verhemelte echter moet men uittrekken; het druifgezwel, bij eene wonde, van het hoornvlies voorkomende, door zamentrekkende middelen en een zachtelijk drukkend verband beteugelen; het verplaatst kristal door eene insnijding van het hoornvlies naar buiten brengen, en de spiersverplaatzing, door
me-

menigvuldige wrijvingen en verscheidenerleie bewegingen van het lijdend deel, herstellen.

Geneeswijze in de ziekelijke gedaante der deelen.

Als zoo vele van de voornaamste ziekelijke gedaanten der deelen, hebben wij ter meergemelde plaatse beschouwd den scheven stand van het hoofd op den tronk, de krommingen der ruggegraat, de binnen- en buitenwaarts gekeerde voeten, de kromming der ledematen, de kromming der roede, de hazelip, de binnenwaartsgroeiing der ooghairen, de te groote bultigheid van het kristal, de hoekige of eenige andere dan ronde gedaante des oogappels, de veranderde doorschijnendheid van het oog, door vlekken in het hoornvlies, en de te vlakke gedaante van het buitenoor.

De scheve stand van het hoofd op den tronk, moet, voor zoo veel dezelve geneeslijk is, overeenkomstig deszelfs oorzaak behandeld worden, met slapmakende, oplosfende of versterkende heelmiddelen; met het hoofdregtend verband, met het werktuig ten dien einde door mij uitgedacht en beschreven, in mijne *Verhandeling over de wangestalte der ruggegraat*; of wel met het afsnijden der *musculus, sterno- clydo- mastoideus*, aan de zijde werwaarts het hoofd overhelt.

De

De krommingen 'der ruggegraat worden over het geheel het best genezen door hetzelfde werktuig; doch ook somwijlen door groote etterdragten, geplaatst ter wederzijden der kromming.

Ter genezing der binnen- en buiten waartsgekeerde voeten kan men zich bij eerstgeborene, en zeer jonge kinderen bedienen van een geschikt verband, van de klompjes van VAN DER HAAR, of van de werktuigjes van LABÉE, beiden in mijne *Heden-daagsche oeffenende Heelkunde* beschreven en afgebeeld; maar moet men bij oudere gebruik maken van kunstlaarzen met ijzeren of koperen voetstukken, in welken de voeten op eene wijze, aan hunnen wanvormigen stand tegengesteld, best mogelijk bepaald worden.

Tegen de kromming der bovenste ledematen moet men zich bedienen van welaangelegde en naar het verschil derzelve verschillende verbanden; tegen die der benedenste van kunstlaarzen, en bij beiden, ter verbetering van de weekheid der beenderen, waarvan zij afhangen, van de poeijers tegen de engelsche ziekte, ter zelfde plaatse gemeld, of van eenig ander dergelijk geneesmiddel.

De kromming der roede, veroorzaakt door een te kort toomtje der voorhuid, wordt door eene voorzigtig gedane losmaking daarvan genezen; die van venusziekte afhangt, vordert verzachtende en kwikmiddelen.

De genezing der binnenwaarts gekeerde oog-

hairen, op welke eene andere wijze ook ingericht, gelukt zelden, anders dan door een gedeelte der huid van het ooglid, in dezelfde richting als deszelfs rand weg te snijden, ende hierdoor gemaakte wond naauwkeurig aanëen te hechten.

De te groote bultigheid van het kristal, is ongeneeslijk en moet door het gebruik van min of meer holgeslepene brilglazen te gemoet gekomen worden. Het eerste is insgelijks waar van de driehoekige of eenige andere dan ronde gedaante des oogappels; het laatste van de te groote bultigheid des hoornvlies.

Ter genezing der veranderde doorschijnendheid van het oog, door vlekken in het hoornvlies of eene algemeene verduistering deszelven, worden gevorderd, verdunnende en afleidende geneesmiddelen; dikmalige badingen van het oog, met laauwe oplosfende vochten, en het aanbrengen van de roode oogzalf; van zeer fijne afveegende poeijers, en van eene zwakke smelting des hellschen steens, of van den bijtsteen in water.

Bij de hazelip, moet men de lip, zoo veel noodig schijnt om dezelve genoeg te doen toegeven, van het tandvleesch losmaken; de bevelde randen der scheiding, met de schar of het mes wegnemen, en alles hierna, met de drooge hechting, met een vereenigend verband, of met de omgewonde hechting hereenigen.

De te vlakke gedaante van het buitenoor, uit de
ge-

geboorte, kan door niets verholpen worden. Die van te sterk sluitende hoofddekzels bij jonge kinderen afhangt, wordt door het nalaten van dezen, dikwerf verbeterd.

Geneeswijze in het ziekelijk getal der deelen.

Deze is inzonderheid betrekkelijk tot het te groot getal derzelve, en bestaat kortelijk, in het wegnemen van het overtollige, gesteld namelijk, dat zulks geschieden kan met genoegzame veiligheid. De ontbeering van eenig deel, kan, naar gelang van deszelfs verschillenden aard, of geheel niet, of alleenlijk door het aanvoegen van een kunstlid te gemoet gekomen worden.

Geneeswijze betreffende de ziekelijke grootte der deelen.

De ziekelijke grootte der deelen hebben we gezegd te bestaan, in eene vermeerderde en verminderde grootte derzelve, en beiden wederom in die behooren of tot de harde, of tot de zachte deelen onderscheiden.

Tot de vermeerderde grootte der harde deelen, bragten wij vervolgens de beenknobbels van allerlei aard, het been-vleesch-gezwel, het been-spek-gezwel, de zwelling der beenëinden, mits-

gaders de taks- en bladswijze verhevenheden der beenderen. Tot hunne verminderde grootte, het beenbederf, de winddoorn, de opneming van beenstof en de beensverftering.

Tot de vermeerderde grootte der zachte deelen hebben we, als de voornaamsten, opgeteld, de te groote tong, amandelen, lel en kittelaar; doch vooral zoo vele gezwellen als er bestaan kunnen en behooren tot het geslacht der haastige of tot dat der langduurige: en tot de verminderde grootte dier deelen, de vermagering of verdorring derzelven, in het algemeen; en in 't bijzonder, de verdorring der oogen.

De geneeswijze van alle deze ziekten is de volgende:

1.) Aan de aangeboren beenknobbel, zoo lang dezelve de daarop liggende zachte deelen niet doet ontaarden, moet niets gedaan worden. De overige behoort men, overeenkomstig haren aard, oorzaak en bijzijnde toevallen te behandelen, met koude en verkoelende aanlegfels; met verdeelende vlugge smeersels of baden, met in- en uitwendig toegediende kwikmiddelen; met drukkende en uitdrijvende verbanden, of zelfs, wanneer dit alles vruchteloos en de beenknobbel niet zeer uitgebreid is, met den bijtel en hamer, of met de panboor.

2.) Het been-vleesch-gezwel, is voor geene andere geneeswijze vatbaar, dan die bestaat in de afzet-

zetting des lijdenden deels; welke echter, in de meeste gevallen, daarbij, vruchteloos is aangewend.

3.) Het been-spek-gezwel kan somwijlen op zich zelf met het mes worden weggenomen; doch vordert meermalen eene gelijke afzetting, en waar deze geene plaats kan hebben, eene zachtelijk streeplende behandeling.

4.) De zwelling der beenëinden, afhankelijk van de engelsche ziekte, of van poksmet, moet op dezelfde wijze als deze behandeld worden: die door kneuzing veroorzaakt is, wordt het best genezen door herhaalde buikzuiveringen; door oplosfende en versterkende aanlegfels of dropbaden, en door welsluitende verbanden.

5.) Gelijk de taks- en bladswijze verhevenheden der beenderen, bijna altoos over derzelver gantsche lengte verspreid zijn, heeft men daartegen genig ander hulpmiddel dan de afzetting; indien namelijk deze niet verboden wordt door eene maar al te dikwijls daarmede gepaard gaande vochtsverbastering.

6.) Het beenbederf moet, naar gelang van deszelfs hoedanigheid, staat en oorzaaken, zoo verschillend behandeld worden, dat men dien aangaande niets algemeens kan aanmerken, anders, dan dat het drooge met vette en balsemachtige, het vochtige met drooge en uitdroogende middelen moet te

keer gegaan, en het los geworden beendeel met alle mogelijke voorzigtigheid weggenomen worden; mitsgaders, dat als hetzelfde gegrond is op eenigerleie ziekelijke gesteldheid des ligchaams, of daardoor onderhouden wordt, men daarbij tevens moet gebruik maken van gepaste geneesmiddelen.

7.) De winddoorn vordert het gebruik van versterkende en bederfweerende baden en aanlegfels, benevens een geneeskundig bestuur, met deszelfs aard overeenkomstig. Algemeen genomen, is de duivelsdrek met meekrap vermengd, daarbij inzonderheid aanprijsbaar.

8.) De opneming van beenstof is volstrekt, de beensversterking meerendeels ongeneeslijk: de laatste is zulks vooral, wanneer ze merkelijke vorderingen gemaakt en het grootste gedeelte eens beens ingenomen heeft. Alles waarlijk komt in dit geval aan op het bezorgen eener vrije ontlasting van den ingesloten etter; op het wegnemen van het bedorven beendeel, dat niet altoos mogelijk is, of op de afzetting des lijdenden deels, welke daarbij doorgaans vruchteloos te werk gesteld wordt.

9.) De te groote tong, uit de geboorte, is door niets geneesbaar, dan mischien door een gedeelte daarvan aftefnijden. De te groote lel en amandelen verkleinen somwijlen onder het gebruik van sterk zamentrekkende middelen; doch eischen meermalen het zelfde. De te groote kittelaar moet
met

met het mes worden afgekort, als zijnde dezelve voor geene andere geneeswijze vatbaar: men kan hetzelfde zeggen van de te groote watervleugels.

10.) De ontsteking, als zij *stheniesch* is, moet men, in alle voorkomende gevallen, trachten op te lossen door de aderlating, door buikzuiverende en verkoelende geneesmiddelen, door een' dergelijken eetregel, en door verslappende, verkoelende en oplosfende aanlegfels; als zij *astheniesch* is, door zamentrekkende, versterkende en eenigzins prikkelende heelmiddelend: bereikt men hiermede niet het bedoelde oogmerk, maar neigt de ontsteking tot verettering, als dan zijn weekmakende, en of verwarmende, of verkoelende middelen, naar mate de ontsteking lijdelijk, of werkelijk en ligt of zwaar is, ter bevordering der verzwering, in de gedaante van pappen of pleisters, voor alle andere verkieslijk.

11.) Het ontstoken gezwel, de bloedvin en de kool, die alle onvatbaar zijn voor oplossing, moeten hierom, van den beginne af, met ettermakende, en de laatste nog daar te boven, als daarbij een aanmerkelijk verval van levenskracht plaats heeft, met inwendig toegediende versterkende en bederfweerende middelen behandeld worden.

12.) De vorstbuilen behoort men eerst met koud water of sneeuw te waschen, en hierna met eenig zachtelijk prikkelend middel te behandelen.

13.) De meeste oogontstekingen worden gene-

zen door een mengfel van vijf of zes grijnen zeer fijn gewreven roodeneêrgeflagen kwik, en een halve once verfche en ongezoute varkensreuzel, of dergelijke boter, waarvan driemalen daags een zeer klein gedeelte in het oog gebragt wordt; door den aanleg eener koude en verkoelende pap in de tufchentijden en geduurende den nacht; door het herhaald gebruik van eenig, met wat zoete kwik bedeed, purgeermiddel; door een verkoelenden eetregel, en door het vermijden van het dag- of kaarslicht: fomwijlen echter wordt daarbij vooral eene aderlating of eene blaardragt in den nek gevordert: het eerfte heeft plaats als de ziekte gegrond is op volbloedigheid; het laafte, wanneer dezelve van eene zinkingachtige vloeijing af hangt.

Alle zoodanige oogontstekingen, welke door eene ziekelijke gefteeldheid van het ligchaam veroorzaakt zijn, moet men overeenkomstig hiermede te keer gaan, met gepaste geneesmiddelen zoo wel, als met eenig uiterlijk aangewend hulpmiddel: die door een vreemd ligchaam, in het oog gedrongen, zijn voortgebragt, eifchen inzonderheid deszelfs opruiming.

14.) Ter genezing der keelontsteking, in 't algemeen, bedient men zich van de aderlating, buikzuivering, verdunnende en verkoelende geneesmiddelen, oplofende fpoeldranken en flapmakende pappen, gelijk ook fomwijlen van drooge koppen in den nek, of een blaardragt aan den hals.

15.) Het

15.) Het ontstoken gezwel van het tandvleesch, de ontsteking der oorklier, de okzelbuil en de lieschbuil, kan men zeldzaam langs den weg van oplossing tot genezing brengen, en vorderen hierom doorgaans weekmakende en prikkelende aanlegfels, ter bevordering der verzwering.

16.) De ontsteking der ballen en van de voorhuid, behoort men, in den beginne, altoos op dezelfde wijze te behandelen, als wij omtrent de ontsteking in 't algemeen hebben aangemerkt, dewijl in elk dezer gevallen, de oplossing dikwerf mogelijk en verkieslijker is dan de verettering.

17.) Bij de vijf van de eerste en tweede soort, bediene men zich eerst van oplosfende middelen, en als dezen geene spoedige hulp aanbrengen, van ettermakenden: bij de overige soorten dezer ziekte moet men met het gebruik dezer middelen niet lang aanhouden, maar den verzamelden etter ten spoedigsten ontlasten door eene insnijding.

18.) De roos en blijnroos vorderen buikzuiveringen van eenen verkoelenden aard, dergelijke doorwaasfemende geneesmiddelen, drooge oplosfende aanlegfels en somwijlen zelfs, te weten, als de eerste zeer zwaar en ontstekingachtig is, eene enkele aderlating.

19.) Het ettergezwel en alle onderhoorige soorten deszelven, eischen weekmakende en prikkelden pleisters of pappen, gelijk ook eene vrije ont-

lasting van den ingesloten' etter, bewerkt, of door eene insnijding, of door een bijtmiddel, gesteld namelijk dat deze ontlasting niet tijdig of voldoende genoeg plaats grijpt, ingevolge de werking van de natuur.

20.) De gedeeltelijke versterking, die een gevolg is eener ontsteking, moet, zoo lang er nog ontsteking in den omtrek bij is, door ontstekingwerende; die door een gebrek aan levenskracht veroorzaakt is, door voedende en versterkende voedselen en geneesmiddelen, en de versterking van pott, door het heulsap inzonderheid, in haren voortgang bezeugeld, en de afscheiding van het verstorvene, door prikkelende en het bederf te keer gaande aanlegfels, bewerkt worden: de gehele versterking eischt altoos, na zij niet verder voortgaat, de afzetting des lijdenden deels, of moet, waar deze geene plaats kan hebben, naar gelang der omstandigheden welke men daarbij waarneemt en die zeer onderscheiden zijn kunnen, op verschillende wijzen behandeld worden.

21.) Van de harde gezwollen is het knoestgezwel en de kanker ongeneeslijk door heel- of geneesmiddelen, en de laatste ook, althans op den duur, door de kunstbewerking: deze derhalve moet op eene strelende wijze en met vermindering van alles wat deszelfs woede zoude kunnen doen toenemen, dat is, van alle het ligchaam verhittende,

de, de vochten fcherp makende, of het gebrek prikkelende dingen, behandeld worden: de kropklier-gezwellen en het kropgezwel daartegen wijken fomwijlen voor in- en uitwendig toegediende oplofende middelen.

22.) Onder de beursgezwellen, vorderen het papezwel, het honiggezwel, het vorschgezwel en de lipknoop, alhoewel op eene verfchillende wijze, het fnijmes: de peesknoop en het boongezwel daartegen, kunnen met de geele harst, door bijvoeging van een weinig olijfolie lenig gemaakt, mitfgaders door dikmalige inwrijvingen van den geest des ammoniak-zouts en een welfluitend verband, verdreven worden.

23.) De vet- en fpek-gezwellen zijn ongeneeslijk, anders dan door de uitsnijding of uitpelling.

24.) Van de bloedgezwellen geneest het gezwel, eigenlijk dus genoemd, door oplofende middelen; de uitwendige flagaderbreuken door den azijn en een uitgebreid drukkend verband, of door de onderfchepping en binding van het verwijde vat; de aderspatten, door een dergelijk verband en de opruiming, indien mogelijk, der beletfelen van den bloedloop door de verwijde ader: de ambeijen door de aderlating, weekmakende klijfteeren, zachte laxermiddelen, oplofende aanlegfels, bloedzuigers en het openen derzelve.

25.) De genezing der aderspatten van het bindvlies

vlies wordt somtijds bewerkt door zamentrekkende middelen; doch eischt meermalen de afsnijding der verwijde vaten.

26.) Bij het bloedoog moet men zich bedienen van de aderlating en van oplosfende aanlegfels, of als deze vruchteloos bevonden worden, van eene doorsnijding des hoornvlies.

27.) De behandeling van het zuchtgezwel bestaat voornamelijk in het aanleggen van een uitdrijvend verband, in het gebruik van waterdrijvende purgeermiddelen, en in dat van versterkende, vooral drooge, aanlegfels; waar men nog in sommige gevallen een blaardragt, of kleine inkervingen kan bijvoegen.

28.) Het watergezwel vordert eene diepe insnijding en het opvolgend gebruik van THEDEN's wondwater, of als het een uitwas dreigt, dat van zamentrekkende middelen: het inwendig gebruik, ook van melk en den koortsbast, wordt daarbij zeer aangeprezen.

29.) Het uitwendig waterhoofd moet, met uitzondering van het verband, op dezelfde wijze als het zuchtgezwel behandeld worden: het inwendig waterhoofd is ongeneeslijk.

30.) Bij de oogwaterzucht bedient men zich inzonderheid van waterdrijvende purgeermiddelen, van *diuretica*, van blaardragten, en van oplosfende aanlegfels: somwijlen echter zijn alle deze hulpmid-

middelen nutteloos, en moet het ingesloten vocht ontlast worden door eene insnijding te doen in het hoornvlies.

31.) Het watergezwel, vergezellende een splijting der ruggegraat, is voor geene genezing vatbaar, en behoort men eeniglijk voor uiterlijke beledigingen te beveiligen.

32.) Ter genezing van de inwendige waterzucht der gewrichten dienen vooral, het herhaald gebruik van buikzuiverende en pisdrijvende middelen; inwrijvingen van den geest des ammoniak-zouts, versterkende en oplosfende pappen, stovingen, of baden, herhaalde blaardragten in den omtrek des gewrichts, sluitende verbanden en eene bestendige rust van het lijdend deel: in de uitwendige waterzucht dezer deelen, moet men gebruik maken van even dezelfde hulpmiddelen, en wanneer het water zich tevens tot in de holte van het gewricht uitbriedt, en alles vruchteloos beproefd is, behoort men in dit geval en in het vorige het ingesloten vocht te ontlasten, 't zij door middel der driekantige priem, 't zij door eene insnijding.

33.) De traanbreuk wordt somtijds genezen door druktuigen, bij PLATNER en SHARP afgebeeld en beschreven, gelijk ook door eene dikmalige uitdrukking, van het daarin behoudene vocht, met het einde eens vingers en het tusschengesteld gebruik van zamentrekkende heelmiddelen; doch eischt

meer-

meermalen eene kunstbewerking, van welke het hier de plaats niet is te spreken.

34.) Vele waterblaasjes van het bindvlies kan men genezen met de roode oogzalf: sommigen daartegen wederstreven zoo wel deze als alle andere heelmiddelen, en moeten, met eene kleine holstaande schaar, weggesneden, of met het lancet geopend en ontledigd worden.

35.) Het borstwater, de waterzucht van den buik en het lijfwater, zijn voor geene andere heilkundige behandeling vatbaar, dan die bestaat in het verzameld vocht te onlasten, door de borst- of buiksteek, of door inkervingen of blaardragten aan de beenen.

36.) Het aangeboren vleeschgezwel geneest men, meest altoos door het eenige malen te bestrijken met den rokenden geest van zeezout: het verkregene wordt dikwerf op dezelfde wijze genezen; doch moet, somwijlen, met het mes of brandijzer uitgeroeid worden.

37.) Ter genezing van den hoorn is opgemelde zoutgeest, en ook de geest van salpeter, waarin zilver en kamfer zijn opgelost, van de beste uitwerking: blijven dezelve nogthans in gebreke aan de verwachting te beantwoorden, als dan moet men daarbij besluiten tot de afbinding of de wegsnijding.

38.) De vleeschprop des gehoorwegs wordt
door

door drukking, binding of uittrekking genezen; doch vordert altoos eene zeer voorzigtige behandeling.

39.) De neusprop, als dezelve zacht, bleek en slijmachtig is, kan door zachte bijtmiddelen, van tijd tot tijd, met behoedzaamheid aangewend, verteerd worden: als ze daartegen rood, vast en vleeschachtig is, moet men ze met de geoogde tang, hiertoe uitgedacht, uittrekken, of op de wijze van LEVRET of RICHTER afbinden: neusproppen intusfchen, afhankelijk van beenbederf of van venusfmet, vorderen eene behandeling inzonheid hiermede overeenkomstig, en zijn anderzins ongeneeslijk: als ongeneeslijk ook kan men beschouwen alle neusproppen, die zeer hard, pijnlijk, miskleurig en met aderspattige vaten bezet zijn, welke bij de minste aanraking aanmerkelijke bloedingen veroorzaken: deze waarlijk worden het best behandeld, wanneer men slechts, naar eisch der omftandigheden, hare mogelijke toevallen afweert door een' zachten en koelen leefregel, en door zachtelijk zamentrekkende, verkoelende en pijnstillende heelmiddelen.

40.) Het eigenlijdig uitwas van het tandvleesch kan men op dezelfde wijze genezen als het aangeboren vleeschgezwel: dat daartegen 't welk gegrond is op beenbederf, kan niet dan te gelijk daarmede, genezen worden.

41.) De vleeschproppen der vrouwelijke teeldec-

deelen, hoedanig dezen ook zijn mogen, vorderen allen, voor zoo veel ze geneesbaar zijn, de afbinding.

42.) De genezing van het sponsgezwel der gewrichten, kan in den beginne beproefd worden, door eenen etterdragt in de nabijheid des gewrichts, en door geestrijke, specerijachtige en verdeelende stovingen of dropbaden; doch slaagt meestal zoo weinig, dat er niets overblijft dan de afzetting.

43.) Ter behandeling der luchtgezwellen worden geestrijke en oplosfende waschingen, drooge wrijvingen, het verwijden der bijzijnde wonde, als dezelve zeer klein is, en het doen van één of meer insnijdingen, als er geene wonde bij is, aangeprezen: het wegnemen van hare oorzaak echter, de mogelijkheid daarvan ondersteld zijnde, is derzelver voornaamste geneesmiddel.

44.) De ondertongsteen wordt somwijlen door eene toevallige ontsteking en verzweering van deszelfs dekkend bekleedsel uitgeworpen; doch moet, als zulks niet geschiedt, door eene insnijding naar buiten gebragt worden.

45.) De kalkbuil der jichtigen kan men bezwaarlijk genezen; doch wel somwijlen verbeteren, door ze dikmalen te waschen met eenen door bijmenging van veel waters verzachten zuuren zoutgeest.

46.) Het steengezwel is niet geneeslijk, dan door opsnijding en verzweering.

47.) Al-

47.) Alles wat een Heelmeester bij het galblaasgezwel doen kan, bestaat eeniglijk in den aanleg van weekmakende pappen, en het openen des gezwels door eene insnijding, zoodra hij zeker is van deszelfs vasthechting aan het buikvlies.

48.) Het zog-gezwel der borsten wordt het best opgelost door 't in acht nemen van eenen schralen eetregel; door het herhaald gebruik van laxeermiddelen; door het nu en dan ontlasten van het zog, als deszelfs toevloed groot is, en door de borsten te dekken met dikke drukdoeken, welke door de klederen, zoo veel mogelijk, worden aangesloten: ter bevordering der verzwering, als deze niet kan vermijd worden, dienen inzonderheid weekmakende en te gelijk prikkelende pappen: ter verdeling der nablijvende verhardingen is de nedergedrupte wijnsteen-olie, met eenigerleien weekmakenden pleister vermengd, of een pap uit lijnzaad, scheerling, wijnsteen-zout en melk bereid, aanprijgbaar.

49.) De behandeling der zogsverplaatsingen is merendeels geneeskundig: uitwendig echter kan daartoe iets bijgebracht worden, door straks gemelde wijnsteen-olie met water vermengd: de oplossing geen' stand grijpende, is de ontlasting van het verzamelde vocht, door eene insnijding, onvermijdelijk.

50.) De zwelling of uitzetting der pisblaas, door pisopstopping veroorzaakt, vordert de ontlasting

dezes vochts, door den catheter, of door de blaassteek; althans wanneer dezelve niet, door gepaste genees- en heelmiddelen, heeft kunnen bewerkt worden.

51.) De indringing der pis in het celwijs weefsel des bilnaads, of van den balzak, moet, staande het gebruik eens buigzamen catheters, met weekmakende middelen behandeld worden: wanneer dezelve pijpzweren veroorzaakt heeft, is daarbeneven het opsnijden van dezen dikwerf onvermijdelijk.

52.) De vergrootte oorklier kan alleen door uitsnijding genezen worden.

53.) Het bal-liesch-gezwel geneest eeniglijk de natuur, door den bal allengskens in den balzak te doen nederdalen.

54.) De onware navelbreuken, over het geheel genomen, moeten op dezelfde wijze behandeld worden als de gezwollen van gelijken aard, op andere plaatsen van het ligchaam, met in achtneming van zoodanige omstandigheden, als betrekkelijk zijn tot de natuur van het lijdend deel.

55.) 'T is hetzelfde ten aanzien der vetbreuk, bloedbreuk, etterbreuk en aderbreuk van den balzak.

56.) De waterbreuken dezès deels, gelijk ook die van de schederokken des bals en der zaadvaten, worden door de ontlasting van het daarin bevatte vocht, met den driekanten priem, en eene opvolgende in.

inspuiting van rooden wijn, met het meeste voordeel behandeld.

57.) De aderbreuk, zoo van den balzak als der zaadstreng, wordt somtijds genezen, of althans merkelyk verbeterd, door een' schralen eetregel; door eene horifontale ligging van het ligchaam, bij nacht; door het opschorten van den balzak, bij dag; door het dikmalig gebruik van purgeermiddelen, en door zamentrekkende en versterkende aanlegfelen: somwijlen daarentegen zijn alle deze hulpmiddelen vruchteloos, en kan de genezing niet, dan door het wegnemen van den bal, verkregen worden.

58.) Beide soorten van vleeschbreuken, wil men, dat door eene zelfde kunstbewerking moeten genezen worden: daar dezelve nogtans buitengemeen zeldzaam van eenen goeden uitflag gevolgd wordt, is het algemeen raadzamer dezelve, zoo lang mogelijk, voor toeneming te beveiligen, door eenen zachten en verkoelenden eetregel; door nu en dan herhaalde zachte buikzuiveringen, door verkoelende en zachtelyk zamentrekkende aanlegfels, gelijk ook door het vermijden van alle sterke ligchaamsbewegingen.

59.) De zaadbreuk verdwijnt somtijds van zelve; doch eischt meermalen het gebruik van ontbindende en verkoelende middelen, indien niet tevens van den bijflaap.

60.) De verdorring eindelijk der deelen in 't

algemeen, en van de oogen in 't bijzonder, onafhankelijk van eene voorafgegane algemeene ziekte, is door niets geneesbaar.

Geneeswijze in de ziekelijke oppervlakte der deelen.

Van de puisten, de eerste soort dezer ziekte, geneest de etterpuist doorgaans van zelf; de kwaadaardige neuspuist naauwlijks door iets; de vinnen door buikzuiverende en verdunnende geneesmiddelen, en 't schurft door de zalven van PRINGLE, van LIND, of van JÄFFER.

Van de blijen, de tweede soort derzelve, komen hier alleen in aanmerking, de kristalblazen der teeldeelen, welke met uit- en inwendig toegediende kwikmiddelen moeten genezen worden.

Van de knobbels, de derde soort, vorderen de harde, of geenerleie behandeling hoegenaamd, of zijn ongeneeslijk, en de onsteken, ontlastende en veranderende geneesmiddelen, gepaard met oplofende of ettermakende aanlegfels.

Van de huiduitwasfen, de vierde soort, die in wratten en vijfgezwellen onderscheiden worden, genezen de eenvoudige wratten het best door dikmalige aanstippingen van het sap des schelkruids, van den helschen steen, van de spiesglasboter, of van de bijtende kamferolie; de hangende door de-
zelf-

zelfde hulpmiddelen of door afbinding; de diepe door ze eenigemalen daags te bestrijken met den zuuren zoutgeest; de koordachtige en de mierwrat door even eene zelfde bestrijking; de melkwratten, als ze niet van zelve in verzwearing vallen, door ze te doen veretteren met eenig prikkelend hulpmiddel; de kwaadaardige eindelijk, door ze vroegtijdig met het mes, of het brandijzer uitteroeijen: de aangeborene vijggezwellen kunnen, door opgemelden zoutgeest, en ook door dezelve aftebinden, of uittefnijden, genezen worden: die op venusfmet gegrond zijn, eischen kwikmiddelen: de kankerachtige zijn ongeneeslijk, en moet men slechts op eene streelende wijze behandelen.

Tot de vijfde soort, de vereeltingen namelijk, hebben we betrokken, het eelt zelf, de lijkdoorns, en de eelachtige knobbels der teeldeelen: van dezen wordt de genezing des eersten verkregen door eene voorzigtige plaatswijze affnijding, en het opvolgend gebruik van weekmakende middelen; die der tweede, door ze op dezelfde wijze te behandelen en alle drukking daarop te vermijden; die der laatste, door ze dikmalen te bestrijken met de kwikzalf, en de algemeene behandeling der venusziekte, van welke zij altoos afhangen.

Van de min of meer verhevene vlekachtige ziekten, die de zesde soort der ziekelijke oppervlakte uitmaken, zijn de voornaamsten de moedervlek,

de verstorvene vlek en de pokkige vlekken. De moedervlek wordt genezen door het bijtmiddel van vogel; de verstorvene vlek door opwekkende en versterkende genees- en heelmiddelen; de pokkige vlekken door het in- en uitwendig gebruik van eenig kwikbereidsel.

Van de korsten, schubben en vlegten, zoo vele nog andere soorten dezer zelfde ziekelijke gesteldheid, kan de gewoone korst en roof, na den aanleg van weekmakende middelen, gemakkelijk worden weggenomen: de berg, op het hoofd van jonge kinderen, wordt het best behandeld, met van tijd tot tijd gegeven zachte buikzuiverende middelen en met dikmalige hoofdschuijeringen.

De veiligste geneeswijze der dauwworm bestaat in het dagelijks gebruik eens afkookfels van de driekleurige violen in melk: het hoofdzeer geneest men doorgaans door de haren met een' sterk klevenden pleister uittetrekken: de bestgekeurde behandeling van het hoofdschurft is een spaarzame ligte en zachte eetregel, het gebruik van buikzuiverende en zuurtemperende geneesmiddelen, en het verbinden der zweeren met een afkookfel van den wilden kliswortel in wijn.

De genezing der barsten eindelijk moet, naar het verschil harer oorzaken en van de plaats welke zij innemen, verschillend geregeld worden: in 't algemeen echter zijn hierbij verzachtende en eenig-

eenigzins droogende aanlegfels de beste hulpmiddelen.

Geneeswijze in de ziekelijke evenredigheid der deelen.

Van alle onevenredigheden der deelen, is alleen de te groote dunheid derzelve somwijlen geneeslijk, door menigvuldige wrijvingen, schuiferingen en waschingen, met geestrijke hulpmiddelen.

3de. L I D.

De geneeswijze van de ziekten der vochten.

Alle ziekten der vochten hebben we gebragt tot de volbloedigheid, de ledigheid, hunne te groote dikte, dunte, te groote of te kleine hoeveelheid van koolstof, zuurstof, brandbare en andere stoffen, zuuren, loog en middenzoutige scherpten; verscheiden, als nog geheel of meerendeels, onbekende foortelijke verbasteringen; hunne plaatsverdwaling eindelijk, en te groote, te kleine en onregelmatige beweging door de vaten, in welke zij bevat zijn.

Van deze wordt de volbloedigheid genezen door aderlating, herhaalde buikzuiveringen, een schralen eetregel en eene werkzame levenswijze: de ledigheid door eene tegengestelde levenswijze, een' voedenden eetregel en hartsterkende geneesmiddelen.

De te groote dikte der vochten eischt inzonderheid verdunnende geneesmiddelen, mitsgaders het gebruik van dergelijke voedfelen: de te groote dunheid derzelve, eene onthouding van deze, en het gebruik van verdikkende en versterkende hulpmiddelen.

De genezing hunner plaatsverdwaling vordert fomwijlen de aderlating, buikzuivering, of eenig ander afleidend hulpmiddel, en veelmalen teruggedrijvende aanlegfels.

De te groote beweging der vochten door de vaten, wordt het best beteugeld door de aderlating, verkoelende geneesmiddelen en een' dergelijken leefregel: de te kleine door opwekkende en versterkende geneesmiddelen, gepaard met eene meer dan gewoone ligchaams beweging.

Wat betreft de opgetelde fcherpten en verbasteringen der vochten, dezen kunnen niet dan door een zeer zorgvuldig geneeskundig bestuur, en alsdan zelfs dikmalen nog zeer bezwarelijk genezen worden.

4de. L I D.

De geneeswijze van de toevallen der ziekte.

De toevallen der ziekte behooren, tot het gevoel, de beweging, het gezigt, het gehoor, den reuk, den smaak, de inwendige zinnen, de ademhaling, de
om-

omloop, de afscheiding of de uitlozing der vochten en de werkingen der sexe.

De geneeswijze van elk derzelve is de volgende:

Geneeswijze der toevallen van het gevoel.

Tot den rei dezer toevallen hebben we gebragt het verminderd en vernietigd gevoel; het vermeerderd of te fcherp gevoel; het bedorven gevoel; de pijn, de benaauwdheid en de gevoelloosheid.

Het verminderd en geheel vernietigd gevoel, moet naar gelang van deszelfs uitgebreidheid en oorzaken, zoo verschillend behandeld worden, dat men hieromtrent niets algemeen kan vaststellen, anders dan dat het laatste, meestal moet beschouwd worden als ongeneeslijk.

In het vermeerderd of te fcherp gevoel moet men, voor alles, de prikkelende oorzaak trachten te vermijden of weg te nemen, en dienen voor het overige verzachtende, verdovende en hierna versterkende hulpmiddelen.

Bij het bedorven gevoel bediene men zich, of van de eene, of van de andere dezer zelfde middelen, naar mate hetzelve 't meest overhelt, of tot het verminderd, of tot het vermeerderd gevoel.

De pijn moet even als het te fcherp gevoel; de jeukte met verkoelende middelen, en de benaauwdheid, in overeenkomst met hare oorzaak, behandeld worden.

De gevoelloosheid, afhankelijk van eene belediging der hersenen of van het ruggemerg, voor zoo veel deze geneesbaar is, vordert in den eersten tijd ontlastende en verkoelende, in 't vervolg opwekkende en versterkende hulpmiddelen; of wel, en met betrekking tot de eerstgenoemde oorzaak, de panbooring: de aangeborene gevoelloosheid, gelijk ook die, welke van de afsnijding eener voorname zenuw, of van eene onbekende oorzaak afhangt, is ongeneeslijk.

Geneeswijze van de toevallen der beweging.

De voornaamste toevallen der beweging zijn, de huiveringen, de woelingen, de kramp, de stuip-trekkingen en de verlamming.

De huiveringen, beschouwd als het toeval van verzweringen of verstervingen, bij welke zij van alle heilkundige ziekten het meest voorkomen, worden het best genezen door het bezorgen eener vrije vochtontlasting, en het gebruik van versterkende en bederfweerende geneesmiddelen.

De woeling, de kramp en de stuip-trekkingen, vorderen gelijkerhand de wegneming harer oorzaken, als deze bekend zijn, en kunnen weggenomen worden, en daarteboven, eene allezins verzachtende en verdovende behandeling.

Ter genezing der verlamming moet men zich, algemeen genomen, bedienen van eenen voedenden en opwek-

wekkenden eetregel; van versterkende geneesmiddelen; van drooge wrijvingen, prikkelende smeeringen en geestrijke wasfchingen, en van de electriciteit of het galvanismus.

Geneeswijze van de toevallen des gezichts.

Van de menigvuldige toevallen des gezichts, door ons elders kortelijk beschreven, zijn slechts weinige fomwijlen geneesbaar, en moeten de overigen met geduld gedragen, of door het gebruik van brillen te gemoet gekomen worden: de voornaamfte bijzonderheden deswegen zijn de volgende:

Bij het zwak gezigt onthoude men zich, zoo veel mogelijk, van een fterk licht; van het gezet befchouwen van zeer kleine en veraffandige voorwerpen; van het veelvuldig lezen, fchrijven, nachtbraken en andere het gezigt vermoeijende bezigheden: men bediene zich hierbij tevens van een meestal geduurig verblijf in een weinig verlicht vertrek; van het befchermen der oogen voor het invallend licht, door een groenkleurig voorhangfel; mitsgaders van in- en uitwendig toegediende versterkende hulpmiddelen.

Het kort gezigt is naauwlijks voor eenige andere hulp vatbaar, dan die beftaat in het gebruik van brillen, wier glazen, naar gelang van deszelfs meerderen of minderen graad, meerder of minder hol geflepen zijn.

Het

Het ver gezigt moet alleen door het gebruik van bol geselepene brilglazen te gemoet gekomen worden.

Het sheelzien, voor zoo veel hetzelfde geneeslijk kan geacht worden, is zulks inzonderheid met behulp der *Beijleaaansche* gezigtsbuizen.

Het scheefzien, de oorzaak gelijk gesteld zijnde, vordert hetzelfde hulpmiddel: als hetzelfde afhangt van een vlek in het hoornvlies, berust de genezing daarvan op die van deze geheelijk.

Zoo verschillend de oorzaken zijn van het dubbel gezigt, zoo verschillend is ook deszelfs geneeswijze, als moetende deze altoos daarmede overeenkomen.

De genezing van het half gezigt berust insgelijks geheel op die der ziekten, waarvan dezelve afhangt, en moet uit de beschrijving van deze ontleend worden.

Gelijk het nevelachtig gezigt een gewoon toeval is van eene beginnende staar, van een vlek in het hoornvlies, van eene troebelheid des watervochts, of van eene *glaucoma*, moet men hetzelfde, overeenkomstig de eene of andere dezer ziekten, behandelen; inzonderheid met in- en uitwendig toege diende oplofende hulpmiddelen.

De behandeling van het wandaardig gezigt, hangt alleenlijk af van die zijner menigvuldige oorzaken, en is, over het geheel, meer genees- dan heilkundig.

He

Het eenige hulpmiddel voor het verward gezigt, is het langduurig gebruik van opgemelde gezigtsbuizen.

De genezing van het ingebeeld gezigt heeft veel overeenkomst met die der zwarte staar, en is zelfs somwijlen gelukt, alleen door den aanleg van koud water.

De behandeling der zwarte staar berust inzonderheid op de wegneming van derzelver oorzaken; de mogelijkheid hiervan, ondersteld zijnde: in het tegengesteld geval moet men nu eens deze, dan eens gene dier hulpmiddelen beproeven, welke door de schrijvers, ten dien einde, zijn aangeprezen, en vooral gebruik maken van braak- en purgeermiddelen; van de scheerling, de nachtschade en de kwik inwendig; en uitwendig van de aderlating, van blaar- of etterdragten, van bloedzuigers in de nabijheid der oogen, van koude waterachtige aanlegfels, van de snuifpoeijer van KLEBER, van de electrisiteit, of van het galvanismus.

De behandeling der dagblindheid kan tot geene algemeene regelen gebragt worden, maar moet in alles aan derzelver oorzaak beantwoorden.

De nachtblindheid, voor zoo veel dezelve beweegelijk zij, is zulks vooral door het gebruik van braak- en purgeermiddelen, en door blaardragten achter beiden de ooren.

De genezing der lichtschuwing, die nu eens al,
dan

dan eens niet kan verkregen worden, bewerkt men inzonderheid door de oogen te beveiligen voor de invalling van een sterk licht, en door eene behandeling, tegengefteld aan hare oorzaak.

Zoo menigvuldig de oorzaken zijn der blindheid, zoo menigvuldig zijn ook de behandelingen, welke ter harer genezing gevorderd worden: hieromtrent derhalve kan men niets algemeen vaststellen.

Geneeswijze der toevallen van het gehoor.

De toevallen des gehoors, door ons als de voornaamste beschreven, zijn het wangehoor, het fcherp gehoor, de hardhoorendheid en de doofheid.

Elk dezer toevallen is meerendeels of ongeneeslijk, of zeer bezwaarlijk te genezen, uit hoofde van de moeilijkheid die er is, om de menigvuldige en zeer verfchillende ziekten, waarvan zij afhangen, behoorlijk te kunnen onderscheiden van elkanderen; en uit kracht van de verholene plaatsing der voornaamste werktuigen van het gehoor.

Het te fcherp gehoor intusfchen is veelmalen genezen door verzachtende, verflappende, verkoe-lende en verdovende hulpmiddelen, gelijk ook door de aderlating en herhaalde buikzuiveringen: minder dikmaals zijn het wangehoor, de hardhoorendheid en de doofheid genezen, door het zuiveren van den uitwendigen gehoorweg, of der *Eustachiaansche buis*;

buis; door de electrifiteit, door het galvanismus, door de doorbooring van het mamwijze uitsteekfel des slaapbeens, door de doorbooring van het trommelvlies, en zelfs alleen door het aanwenden van bloedzuigers en blaardragten, aan de slapen des hoofds, of achter de ooren.

Zulk een dezer toevallen, als door een' vleeschprop des gehoorwegs, of door een vreemd ligchaam in dien weg gedrongen, veroorzaakt is, geneest alleen door deszelfs wegneming.

De ongeneeslijke soort der hardhoorendheid wordt, naar gelang van derzelver aard, te gemoet gekomen, of door een kunstoor, of door eenig ander, het geluid bepalend en versterkend, werktuig.

Geneeswijze der toevallen van den reuk.

De te stompe of vernietigde reuk, afhankelijk van eenig, in den neus bevat, vreemd ligchaam, van een' neusprop, van een' beenknobbel of van beenbederf, wordt te gelijk met deze genezen.

Die van een gebrekkig maakfel van den neus, 't welk niet kan verbeterd worden, afhangt, is ongeneeslijk.

De genezing van den bedorven' reuk berust insgelijks op die der ziekten, welke dezelve veroorzaken, en kan door niets anders verkregen worden.

Ge.

Geneeswijze der toevallen van den smaak.

Van dezen is hetzelfde waar als van die der toevallen van den reuk; dat is te zeggen, dat ze niet genezen kunnen worden, dan door het genezen der ziekten van welke zij afhangen; die, met opzigt tot den bedorven' smaak, door ons gesteld zijn te bestaan, in de korsten en zweeren van de tong, van de wangen, van het verhemelte, van het tandvleesch, van de neusholten, van de keel, van het strottenhoofd, of van het hoofd des flokdarms, waar men nog het bederf van een der beenderen, in den omtrek van den mond gelegen, kan bijvoegen.

Geneeswijze der toevallen van de inwendige zinnen.

Als zoodanige toevallen, behoorende tot den rei der Heelkundige ziekten, hebben we inzonderheid beschouwd, zekere ijlingen, de razernij en watervrees, door den dollen hondsbeet veroorzaakt; de slaapeloosheid in gevolge van pijn; de ronkende slaap, afhankelijk van eene drukking der hersenen, bij hoofdwonden; en de schrik bij het slapen in 't geval van beenbreuken.

De ijling, afhankelijk van pijn, vordert in alles dezelfde behandeling als deze; van bloedverlies, de voorzigtige toediening van vleeschnat, en van
hoofd-

hoofdwonden met prikkeling der hersenen, de opruiming van den prikkel, dat meestal een been-splinter is, door de panbooring.

De razernij en watervrees, door den dollen hondsbeet veroorzaakt, kan men als ongeneeslijk en zelfs als dodelijk aanmerken, ten zij herhaalde proeven, met het galvanismus, het tegendeel bewijzen mogten.

De slaapeloosheid, beschouwd als het gevolg eener pijnlijke ziekte, moet inzonderheid door het heulsap te keer gegaan worden, althans wanneer de oorzaak der pijn onbekend is, of men zich buiten staat bevindt deze weg te nemen.

De ronkende slaap, afhankelijk van eene drukking der hersenen, in 't geval eener blijkbare bekkeneelsbelediging, eischt de panbooring.

De schrik in het slapen, bij beenbreuken, welke behoorlijk herzet en verbonden zijn, verdwijnt na verloop van eenige dagen van zelf: gebeurt zulks niet, alsdan moet men de oorzaak daarvan naspooren, en deze ontdekt hebbende, haar overeenkomstig hiermede behandelen.

Geneeswijze van de toevallen der ademhaling.

De moeilijke en te gelijk pijnlijke, mitsgaders de verstikkende ademhaling, voor zoo veel de eerste afhangt van borstwonden, kneuzingen dezes

deels, ribbebreuken, breuken van het borstbeen, of verzamelingen van etter in het celwijs weeffel van het borstvlies; de laatste van het verblijf eens verblijf eens vreemd ligchaams in de luchtpijp of den flokdarm; van zeer groote kliergezwellen aan den hals; van borstwonden met uitstorting van bloed in de borstholte; van de etterborst, van de kwetsing des middenrifs-zenuwen, of van longwonden, welke de borstholte met lucht opvullen, zijn allen, door de genezing dezer ziekten alleen, geneeslijk en voor zoo veel deze niet mogelijk is, doodelijk.

Geneeswijze der toevallen van den omloop.

Deze is in vele gevallen onmogelijk; in anderen meerendeels of geheel geneeskundig: met die des veranderden polsflags, hiertoe betrekkelijk, is het even dus gelegen: wij gaan hierom de eene en andere met stilzwijgen voorbij.

Geneeswijze van de toevallen der spijsverteering.

Zoo groot het getal is der ziekten, welke deze, en vooral de gebrekkige kaauwing, de beledigde doorzwelging, de braking en de hik veroorzaken, zoo groot ook is het verschil der behandelingen, welk die toevallen vorderen: ook omtrent deze
der-

derhalve zal ik niets anders aanmerken, dan dat de beteugeling der walging en braking, door het heulsap in 't geval van bekleemde breuken, somwijlen tevens die beklemming opheft, en de breuk inbrengbaar maakt; mitsgaders dat deze zelfde toevallen, door eene belediging der hersenen voortgebracht, als zij niet wijken voor de algemeene ontlastmiddelen, het gebruik eischen der panboor.

Geneeswijze van de toevallen der uitloozing.

Als de voornaamste dezer toevallen, tot ons betrek behoorende, hebben we beschouwd zekere kwijlingen, den onwilligen pislloed, den onwilligen stoelgang, de etterwatering, den druiper, de moeilijke waterloozing, de pisopstopping, de hardlijvigheid, de drekbraking, de persingen, de buikloop, en sommige bloedbrakingen, bloedspuwingen, bloedige afgangen en bloedwateringen.

De kwijling, afhankelijk van eene ontwrichting of breuk der onderkaak, moet door de herstelling van deze; van eene zweer in den mond, door derzelver genezing; en van een' scherpuntigen tand, door deszelfs afwijling, of uittrekking geholpen worden.

De onwillige pislloed, veroorzaakt door een' vleeschprop der schede, of van de baarmoeder, eischt de afbinding dezes gebreks; door de uitzakking van een dezer deelen, hare terugbrenging

met de vingeren , en derzelver weêrhouding met een' moederring of *pesfarium* ; door eene moeilijke verlosfing , mits zonder blijkbare kwetfing , verfterkende middelen.

De onwillige ftoelgang , gegrond op eene verlamming der fluitspier van den aars , moet door even dusdanige aanlegfels ; op ambeijen , door de gewoone behandeling dezer ; op eene pijpzweer van den aarts , door de heeling van deze , genezen worden : de zoodanige die berust op eene merkelijke belediging van het ruggemerg , is meestal ongeneeslijk.

De etterwatering , befchouwd alleen als het toeval eener plaatselijke verzweering in een der piswegen , of in derzelver nabijheid , moet door het bezorgen eener vrije onlasting des etters , en het gebruik van verzachtende en balfemachtige middelen genezen worden.

De genezing des goedaardigen druipers , veroorzaakt door eene verzwakking der flijmklieren van den pisweg , eischt verfterkende geneesmiddelen en infpuitingen ; door eene vernauwde voorhuid , de kunstbewerking daartoe betrekkelijk ; door vernauwingen des piswegs , het gebruik van verwijdende kaarsjes , en door den blaassteen , de fteenfnijding.

Ter genezing van den venerifchen druiper , algemeen genomen , dienen verzachtende en verkoe-
len-

lende geneesmiddelen, eenen dergelijken leefregel, badingen des lijdenden deels van denzelfden aard, en zoodra de vloeijing ophoudt, ter verhoeding aller mogelijke nadeelige gevolgen, het gebruik van eenig kwikbereidsel: zachte laxeermiddelen daar te boven zijn, in het eerste tijdperk dezer ziekte, aanprijgbaar.

De moeilijke waterloozing, afhankelijk van een' steen in de pisblaas, vordert meesal de steensnijding; van eenen venerischen druiper, boven beschrevene behandeling deszelven; van eene blaasbreuk, derzelver binnenbrenging, en van vernaauwingen des piswegs, het gebruik van verwijdende kaarsjes.

De behandeling der pisopstopping is meereendeels Geneeskundig, en bestaat, voor zoo veel dezelve kan geacht worden Heelkundig te zijn, in het opruimen der beletselen, welke zich tegen de ontlasting der pis aankanten; of, als dit niet mogelijk is, in het doen der blaassteek, 't zij langs den weg des endeldarms, 't zij boven de vereeniging der schaambeenderen,

De hardlijvigheid en geheel belette stoelgang, vorderen altoos weekmakende en eenigzins prikkelende klisteeën; en in 't geval eener beklemde darmbreuk, daar te boven nog de binnenbrenging van deze, of, voor 't minst, het opheffen der beklemming

70 SCHETS DER HEELK. GENEESWIJZE.

Van de drekbraking, in 't zelfde geval, geldt hetzelfde, en wat betreft de persingen in 't geval van ambeijen, dezen moeten op gelijke wijze behandeld worden als die ziekte zelve.

De buikloop, door eene moeilijke tanding veroorzaakt, geneest doorgaans, na het doorbreken der tanden, van zelf: dit zelfde toeval daarentegen, gelijk ook de bloedige afgangen, bloedbraking, bloedspuwing en bloedwatering, komende bij zekere wonden of verzweeringen, moeten allen door een geneeskundig bestuur geholpen worden.

Geneeswijze der toevallen van de werkingen der sexe.

Tot de klasfe dezer toevallen hebben we gebracht den roedestand, het onvermogen ter oprigting dezes deels, de onmagt ter uitwerping van het zaad, de omwillige ontlasting deszelven, de bloedvloeijingen der baarmoeder, de belette ontlasting der maanstonen, en de onvruchtbaarheid.

De geneeswijze van alle deze toevallen berust geheel op die der ziekten van welke zij afhangen, en is meerendeels Geneeskundig, of bestaat, voor zoo veel zij Heelkundig is, in behandelingen, voor geene algemeene bepaling vatbaar.

